

Gemeenschappelijk **SCHULD BELIJDEN** of niet?

Met regelmaat wordt in de media de discussie gevoerd over het gemeenschappelijk schuld belijden in de richting van het Joodse volk. Dit onderwerp is in het verleden al herhaaldelijk aan de orde geweest. Onder andere de zogeheten schuldbelijdenis van paus Johannes Paulus II wegens de fouten van de Rooms-Katholieke Kerk (ook richting het Joodse volk) deed echter nogal stof opwaaien.

De laatste maanden staat een dergelijke oproep ook niet meer op zichzelf. Er zou een reeks voorbeelden te geven zijn van schuldbelijdenissen met betrekking tot het verleden, die worden gedaan of geëist. Zonder inhoudelijk uitspraken te doen, kan niet ontkend worden dat er inmiddels sprake is van een soort „sorry-cultuur”.

Verklaring tegen antisemitisme

Is het nuttig en nodig dat we als Gereformeerde Gemeenten publiek excuus maken in de richting van het Joodse volk, en kan het Deputaatschap voor Israël hierin het voortouw nemen?

Als eerste moet opgemerkt worden dat alleen de Generale Synode een uitspraak kan doen namens de Gereformeerde Gemeenten. Dat neemt niet weg dat dit onderwerp in de bestaansperiode van het Deputaatschap voor Israël verschillende keren onderwerp van bespreking is geweest. Uiteindelijk heeft dat niet

geleid tot een publiek schuld belijden, maar wel tot een gepaste verklaring tegen antisemitisme. Deze verklaring – die tijdens een bijeenkomst in oktober 2018 in de Laurenskerk te Rotterdam werd aangeboden aan rabbijn L.B. van de Kamp en SGP-Tweede Kamerlid mr. C.G. van der Staaij – was en is hard nodig en heeft onze hartelijke instemming.

Geschiedenis recht doen

In de eerste plaats is het nodig om het beeld bij te stellen dat soms van de Gereformeerde Gemeenten ten tijde van de Tweede Wereldoorlog wordt geschetst. Het is een onjuiste voorstelling van zaken om te stellen dat dit kerkverband nooit protest heeft aangetekend tegen de vervolging van het Joodse volk. De naam van de Gereformeerde Gemeenten ontbrak inderdaad onder het protest van oktober 1940. Onderzoek wijst uit dat de Gereformeerde Gemeenten niet werden uitgenodigd om deel te nemen. Dat verklaart het ontbreken van hun handtekening onder genoemd protest. Het verdient aanbeveling om te lezen wat ds. H.C. Touw over deze periode schrijft in „Het verzet der Herv. Kerk”. Begin 1941 kwam ds. G.H. Kersten in het convent van kerken. Vanuit zijn afwijzing van verzet heeft hij toen volgens dr. L. de Jong geweigerd een protest tegen antisemitische maatregelen te ondertekenen. In een scriptie van H.M. van Beek over ds. Kersten staat daarover: „Hij had het adres van 5 maart 1941 niet ondertekend. Het is opvallend, dat daarna het veel zwaardere protest tegen de verdrukking van de

Joodse landgenoten wel werd ondertekend door de Gereformeerde Gemeenten.” Dat is het protest waarover ds. Golverdingen in „Ds. G.H. Kersten. Facetten van zijn leven en werk” schrijft: „Op 11 juni 1942 ondertekent de Rotterdamse predikant namens de Gereformeerde Gemeenten een protest-telegram van de kerken naar aanleiding van de massale deportaties van Joden uit Westerbork” (blz. 212).

In „De Nederlandse kerken en de Joden” schrijft ds. J.M. Snoek: „Tien Nederlandse kerken hebben dit telegram ondertekend: beide Lutherse Kerken deden ditmaal mee, de RK Kerk was er bij gekomen, en bovendien ondertekenden de „Gereformeerde Gemeenten in Nederland” (vertegenwoordigd door ds. G.H. Kersten) het protest.” Mogelijk heeft dit te maken met de in de tweede helft van 1941 veranderde visie van ds. G.H. Kersten. Hij wees verzet tegen de Duitse overheerser niet langer af. Hij herbergde zelfs onderduikers en verzetsleden. Wellicht is er een verband met het wél ondertekenen van het telegram in juni 1942. Maar dat weten we niet: er is schriftelijk niets overgeleverd en we weten niet welke gedachten, gesprekken en briefwisselingen er zijn geweest.

We moeten uiterst voorzichtig zijn met het beoordelen van iemands handelwijze in vroeger tijd. Daarbij moeten we oog hebben voor de besloten cultuur, het naar binnen gekeerde van onze gemeenten in die tijd. Tevens kunnen we geen hoor en wederhoor meer toepassen. Ook moeten we niet vergeten dat er verschillende leden van de Gereformeerde Gemeenten

zijn geweest die onderduikers hebben geherbergd (we schreven in de Israëlode eerder over de familie Van Tilborgh). Schuldbelijdenis over mogelijke fouten van het voorgeslacht kan veel pijn geven bij het nageslacht van hen die hun leven in de waagschaal hebben gesteld.

Verwachting Joden

Een volgend belangrijk punt: verwachten (religieuze) Joden een excuus van de kerken en komt dat de verhoudingen ten goede? Vanuit Joods-theologisch oogpunt gezien kan iemand geen plaatsvervangende schuldbelijdenis voor het voorgeslacht afleggen. Meerdere keren heb ik gemerkt dat Joden zelf heel erg verlegen zijn met zulke acties. Nabestaanden dragen geen „schuld” met zich mee. Op zijn hoogst een „verantwoordelijkheid” om van het verleden van hun (groot)ouders te leren.

Het belijden van de zonden der vaders is alleen van toepassing wanneer de navolgende generaties met betrekking tot de zonden in de voetstappen van de vaders verder gaan. Rabbijn Van de Kamp schreef daarover: „Wie zijn wij om een belijdenis en excuses te accepteren voor hen die het daadwerkelijk aan den lijve hebben ondervonden of voor hen die de vernietiging niet hebben overleefd.” Richting het Joodse volk lost een gemeenschappelijk schuld belijden dus niets op.

Bijbelse gedachtegang

Een nog belangrijker vraag is of de Heere dit van ons vraagt. Moeten wij ons persoonlijk schuldig voelen over de verschrikkelijke uitwassen die er in de geschiedenis zijn geweest? De Bijbel kent maar één zonde die aan anderen wordt toegerekend, en dat is de zonde van ons verbondshoofd Adam. De zonde van Adam moet onze

zonde worden in de beleving. De Bijbel leert niet dat wij de schuld van ons voorgeslacht op ons moeten laden.

Bij gemeenschappelijk schuld belijden wordt vaak gewezen op het gebed van Daniël. Daniël belijdt gezondigd te hebben en betreft daar ook de vaders bij (Dan. 9). Daniël benoemt dit om de rechtvaardigheid van Gods oordelen te onderschrijven. Ds. A. Moerkerken schrijft over het gebed van Daniël in het licht van gemeenschappelijk schuld belijden: „Maar is het nu juist niet het kenmerkende van Daniëls gebed, dat het, hoewel schriftelijk vastgelegd, in de binnenkamer, achter de open vensters van het bidvertrek, geboren is?”

Een persoonlijke verootmoediging brengt in de binnenkamer. Daniël gaat in gebed om zonde te belijden en om verlossing te smeken. Hij spreekt in de „wij-vorm” over het volk waar hij op dat moment tussen leeft, en hij kan zich niet boven het volk verheffen. Die houding past ons ook, maar dat is niet hetzelfde als plaatsvervangend schuld belijden.

Verder wordt weleens gewezen naar Psalm 106:6: „Wij hebben gezondigd, mitsgaders onze vaders, wij hebben verkeerdelijk gedaan, wij hebben goddelooslijk gehandeld.” We lezen in deze psalm een aantal feitelijke zonden van het oudtestamentische volk Israël. Dit zijn echter zonden die door de Heilige Geest geboekstaafd zijn in Exodus, Leviticus en Numeri. Dat maakt een verschil met de overlevering door de media. Met het noemen van deze zonden wil de dichter juist Gods deugden erkennen: wat een wonder dat Hij zo’n zondig volk wilde verlossen. De dichter belijdt geen schuld voor hetgeen waarvoor hij geen schuld kan belijden, maar hij maakt de God Israëls groot.

Tot slot: Wij zullen nooit kunnen zeggen dat wij het goed hebben gedaan. Ontdek-

king en verootmoediging zijn nodig en dan komen we in de verootmoediging terecht. Het zou een zegen zijn als we van de geschiedenis mochten leren. Dát zou onze naaste vast en zeker ten goede komen. Daar zit het Joodse volk wel op te wachten. Het is onze Bijbelse opdracht om het goede voor Israël te zoeken. Als Gods oogappel wordt aangeraakt, mogen we nooit zwijgen. Laten we voor nu en voor de toekomst alert zijn. Antisemitisme is helaas geen verleden tijd.

Ds. A. Schot

